

*Переходько Марія,
студентка магістратури спец. 012 «Дошкільна освіта»
Науковий керівник – к. пед. н., доц. Тамара Пагула,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені акад. С. Дем'янука»*

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Сучасна система інклюзивної освіти в Україні ставить перед педагогами та фахівцями у сфері спеціальної педагогіки нові вимоги щодо створення умов для повноцінного розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Однією з найбільш актуальних проблем залишається формування комунікативних навичок, від рівня розвитку яких залежить успішність соціальної адаптації, навчальної діяльності та взаємодії з оточенням. Діти з ООП часто мають порушення мовлення, емоційно-вольової сфери, труднощі у соціальній взаємодії та самовираженні, що потребує застосування спеціально організованих психолого-педагогічних методів.

Арт-терапія розглядається як ефективний засіб розвитку комунікації, оскільки забезпечує безпечний простір для самовираження, знімає емоційну напругу та стимулює мовленнєві й когнітивні процеси. Використання творчої діяльності значно полегшує налагодження контакту з дитиною, сприяє активізації невербальних і вербальних форм взаємодії, формує позитивну мотивацію до спілкування.

Сучасні дослідження в галузі арт-терапії представлені в наукових працях О. Вознесенської, Л. Терлецької (зміст технології, історія її розвитку, сучасні особливості). Педагогічні аспекти застосування арт-терапії (арт-педагогіка, педагогіка творчості) проаналізовано в працях О. Деркач, та ін. Специфіка реалізації арт-терапевтичного інструментарію в системі психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) ґрунтовно проаналізована у наукових працях Л. Вадрус, Н. Некря,

Л. Нікішиної, О. Образцової, Л. Федоткіної (та інших дослідників. Вивченню такого наукового напрямку, як арт-терапія, присвячені також роботи багатьох зарубіжних вчених (В. Ловенфельд, Ф. Кейн, М. Ессекс, К. Фостіг, К. Веллсбі та ін.). Вони розглядають арт-терапевтичні особливості мистецтва в інтеграції з медициною, психологією, педагогікою.

Арт-терапія в сучасному освітньому просторі розглядається як інноваційний та ефективний засіб розвитку комунікативних навичок дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами. Її застосування зумовлене необхідністю створення безпечних, емоційно комфортних умов для самовираження дитини, що є особливо важливим у роботі з дітьми, які мають труднощі у вербальній взаємодії, соціальній адаптації та регуляції емоційних станів. Арт-терапевтичні методи дозволяють залучати дитину до процесу спілкування опосередковано, через художньо-творчу діяльність, що знижує рівень тривожності та сприяє формуванню позитивної мотивації до взаємодії з оточенням.

Арт-терапія - це терапія мистецтвом. Це метод психотерапії, який дозволяє за допомогою творчості пережити внутрішні конфлікти, тривогу, страхи, що турбують людину [7].

«Арт-терапія - це методика, що базується на використанні образотворчого мистецтва для самовираження та полегшення емоційного стану. Головна мета арт-терапії полягає не в художній цінності створених робіт, а у самому процесі творення. Дитина може виражати свої переживання через кольори, лінії, форми, що допомагає їй уникати вербального висловлення емоцій, яке часто є складним для дітей з ООП. Арт-терапія допомагає розвивати навички комунікації. Діти можуть навчитися спілкуватися через мистецтво, що є важливим кроком для покращення соціальної інтеграції» [62].

А. Кошель, Н. Кульбабко зазначають, що «в широкому розумінні вона містить в собі: образотерапію (ізотерапію) – терапевтичний вплив засобами образотворчого мистецтва, бібліотерапію – терапевтичний вплив читання, казко-терапію – терапевтичний вплив слухання та моделювання казок, музикотерапію – терапевтичний вплив музики, вокалотерапію –

терапевтичний вплив співу, драматерапію – терапевтичний вплив драматизації та інсценування, танцювальну терапію, пісочну терапію, лялькотерапію тощо [8, с. 25].

На думку цих же авторів «арт-терапевтична робота у ЗДО включає в себе: нетрадиційні напрямки з образотворчої діяльності направлені на корекцію мотиваційної сфери дитини, та передбачає психологічний супровід сюжетних ліній, створених дитиною; створення колажів із малюнків, фотографій, символів, природних матеріалів навчає дитину «спілкуватись» з навколишнім середовищем; нетрадиційні форми роботи з папером мають на меті психокорекцію моторної, когнітивної, мотиваційної сфери дитини; робота з тістом (тісто-пластика) передбачає корекцію рухових, пізнавальних та творчих можливостей дитини; малювання губкою, пальцями та долонями, використовуючи різну основу (папір, картон, тканина), підвищує потреби в активності та реалізації моторних та емоційних можливостей дитини; сенсорна інтеграція передбачає знайомство дитини з формою, розміром, площиною та частинами предметів, що сприяє психокорекції пізнавальних процесів, мотивації, а також підвищенню соціальної адаптації дитини» [8, с. 27].

Фундаментальна роль арттерапії в аспекті розвитку комунікативної компетентності полягає в детермінації безпечного терапевтичного середовища, що сприяє самовираженню та визнанню суб'єктивності дитини за допомогою невербальних засобів комунікації. Шляхом маніпуляцій із візуальними образами, колористикою, руховою активністю та ігровими елементами індивід здобуває досвід цілеспрямованого впливу на оточення, а також асимілює механізми прийняття та зворотного зв'язку, що слугує підґрунтям для поетапного формування базових навичок інтерперсональної взаємодії, зокрема здатності до ініціювання контакту, адекватної реакції на дії партнера, утримання спільної уваги та прояву конгруентної емоційної відповіді.

Інноваційність арт-терапії як педагогічного засобу полягає у поєднанні корекційно-розвивального, психотерапевтичного та освітнього потенціалу, що забезпечує комплексний вплив на особистість дитини. У процесі образотворчої, музичної, ігрової,

казкотерапевтичної та тілесно-рухової діяльності створюються умови для активізації як вербальних, так і невербальних форм комунікації. Діти набувають досвіду передачі власних думок, почуттів і намірів за допомогою кольору, форми, руху, звуку, міміки та жестів, що є особливо значущим для дітей з порушеннями мовлення, розладами аутистичного спектра, інтелектуальними та комплексними порушеннями розвитку [1].

Арт-терапевтичні засоби сприяють розвитку інформаційно-комунікативних навичок, оскільки стимулюють потребу дитини у взаємодії, формують уміння звертатися до дорослого та однолітків, висловлювати прохання, реагувати на звернення, розуміти комунікативну ситуацію та використовувати доступні засоби спілкування. Художньо-творчий процес виступає своєрідним посередником у спілкуванні, дозволяючи дитині виражати себе без жорстких мовленнєвих вимог, що підвищує її впевненість у власних можливостях і сприяє поступовому переходу до більш усвідомлених форм комунікації [2, 3].

У контексті розвитку регуляційно-комунікативних навичок арт-терапія забезпечує формування здатності дитини узгоджувати власні дії з діями інших учасників освітнього процесу, дотримуватися простих правил спільної діяльності, приймати допомогу та співпрацювати у групі. Колективні форми арт-терапевтичної роботи сприяють розвитку навичок взаємодії, очікування черги, розподілу матеріалів, а також формуванню елементарної відповідальності за спільний результат. За таких умов дитина навчається орієнтуватися на соціальні норми та вимоги, поступово опановуючи механізми саморегуляції поведінки у процесі спілкування [6].

Особливе значення арт-терапія має для розвитку афективно-комунікативних навичок дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами. Через художньо-творчу діяльність дитина отримує можливість безпечно виражати власні емоційні стани, усвідомлювати та розпізнавати емоції інших, формувати емпатійні реакції та позитивне ставлення до спільної діяльності [4]. Арт-терапевтичне середовище сприяє становленню довірливих відносин між дитиною і педагогом, що є необхідною умовою для

ефективного розвитку комунікативної сфери та соціальної адаптації [5].

Як зазначає О. Романенкова «арттерапія в розвитку комунікативних навичок у дітей з ООП дає змогу: – виражати свої думки, почуття й потреби без необхідності вербалізації; – налагоджувати соціальні контакти через спільну творчу діяльність; – знижувати тривожність, яка часто блокує комунікацію; – розвивати навички чергування, звертання, реагування й ініціювання контактів; – тренувати розуміння емоцій та інтенцій інших учасників взаємодії; – формувати позитивний досвід соціальної взаємодії в безпечному середовищі» [10, с. 158].

Таким чином, арт-терапія виступає інноваційним засобом розвитку комунікативних навичок дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами, оскільки забезпечує інтеграцію емоційного, когнітивного та соціального компонентів розвитку. Її застосування в освітньому процесі закладу дошкільної освіти сприяє формуванню передумов успішної соціалізації дитини, розширенню комунікативного досвіду та підвищенню якості інклюзивної освіти загалом.

Список використаних джерел

1. Городиська В. В. Упровадження арт-терапії як інноваційної технології у дошкільних закладах освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. № 69, Т. 1. 2020. С. 56 – 61.
2. Дабіжа К. Л., Дабіжа Л. П., Комарівська Н. О. Використання арт-технологій в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2022. Вип. 64. 277 с. (С. 64-71).
3. Дабіжа Л. П. Нетрадиційне малювання як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. Наукові записки: *Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв*. Серія «Мистецтво». Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2018. С. 66-70.
4. Долінчук І., Мартинюк С. Арт-терапія у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Вісник науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика»* : матеріали 11-ої Всеукр. наук.-практ. конф, м. Умань, 10 квіт. 2025 р. С. 34–37.

5. Дорожко І. І., Малихіна О. Є., Турищева Л. В. Розвиток комунікативних умінь дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, Серія ПСИХОЛОГІЯ. Випуск 4. 2021. С. 134-138.
6. Залановська Л. І. Розвиток комунікативної діяльності дитини з особливими освітніми потребами та особливості використання альтернативної комунікації в умовах інклюзивного навчання. *Psychological patterns of social processes and personality development in modern society*. 2023. С. 49-65. URL: <https://surl.li/jdovoi>. (Дата звернення: 27.10.2025).
7. Кольори емоцій збірник арт-терапевтичних методик. Суми. 2023. URL: chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglcfindmkaj/https://rozbudova.org/wp-content/uploads/2023/11/kolory_emoczij_zbirnyk_art_terapevtychnyh_tehnik_ta_metodyk-1.pdf. (Дата звернення: 28.10.2025).
8. Кошель А. П., Кульбако Н. П. Використання елементів арт-терапії в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», методистів, вихователів закладів дошкільної освіти та батьків дітей дошкільного віку. Чернігів: ФОП Баликіна О.В., 2020. 90 с.
9. Роль арт-терапії у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. URL: <https://www.education.ua/blog/49019/>. (Дата звернення: 29.10.2025).
10. Романенкова О. Ю. Роль арттерапії в розвитку комунікативних навичок у дітей з ООП. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Академіка Степана Дем'янчука. Серія: Педагогіка та психологія*. № 2. 2025. С. 156-160.

*Піщальок Тетяна,
студентка магістратури спец. 012 «Дошкільна освіта»
Науковий керівник – к. пед. н., доц. Лілія Мельничук,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені акад. С. Дем'янчука»*

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

У сучасному світі, що характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій, ефективна комунікативна